

ПАТРІОТИЧНІ МОТИВИ В ЛІРИЦІ ВЛАДЛЕНА КОВТУНА

Немченко Іван Васильович,

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри

української й слов'янської філології та журналістики

Херсонський державний університет

ORCID ID: 0000-0003-3041-1313

Україна

Анотація. У статті розглядаються ліричні твори патріотичної тематики з доробку сучасного українського поета В. Ковтуна. До аналізу залучено тексти, присвячені Україні та національним світочам, малій батьківщині письменника, природі рідного краю. Особливу увагу приділено патріотичним віршам, котрі стали відомими піснями. Простежено зв'язок творчості митця з українським фольклором.

Ключові слова: поезія, пафос, мотив, образ, символ.

Поет, прозаїк, публіцист, мемуарист Владлен Кузьмич Ковтун, який цього року відзначив своє високочоле 85-річчя, є автором книжок «Однієї долі два крила» (2003), «Молюсь на імення твоє» (2008), «Я вам завдячую усім...» (2018), «Відверто про хокей на траві і не тільки» (2021). Також він випустив аудіокасету пісень «Свята ніч» (1998), компакт-диски «Я у мандри піду», «Рідний мій Шевченків краю», «Бо я біжу стома дорогами» (усі – 2008).

Своїми міркуваннями про митця та його літературний ужинок ділилися в публікаціях О. Балабко, М. Волков, О. Дубовик, М. Луків, Т. Майданович, С. Перець, В. Поліщук, В. П'ятериков та інші критики й письменники, журналісти й краєзнавці, бібліотекарі й педагоги. Окремо слід відзначити наявність цілого ряду поетичних присвят співцеві, з яких можна сконструювати його творчий портрет («Присвята другу» О. Гальчевського, «Владлен Ковтун» І. Дойча, «Прелюд над Россю» М. Сингаївського, «Владленові Ковтуну» Ю. Тітова тощо). Багатьом шанувальникам письменник насамперед відомий

своїм пісенним доробком («В Корсуні осінь», «Вернися, сину мій, вернись», «Волю!», «Геть з України, ложний брате!», «Закохався я», «Куди впадає Ніл?», «Люди, спиніться», «Моя любов така», «Моя ти Рось», «Однієї долі два крила», «Ой, горе ж мені горе», «Осінь моя золота», «Осокори», «Печеряночка», «Село моє, Нетеребка», «Свічка», «Свята ніч», «Сліди на снігу», «Соняшники», «Сто доріг і одна», «Ти чуєш, брате?», «Тільки раз в житті», «У Корсуні осінь», «Я іду на війну!», «Я часто матір згадую свою»).

Поет успішно співпрацює з професійними композиторами й аматорами – до його віршів писали музику представники різних мистецьких генерацій і стилів Олександр Білаш, Олександр Бурмицький, Анжела Вербицька, Володимир Гамера, Анатолій Горчинський, Юлія Журавко, Микола Каландьонко, Сергій Калініченко, Ірина Кириліна, Анатолій Лаврінчук, Петро Лойтра, Карлен Мкртчян, Сергій Мороз, Леонід Нечипорук, Леонід Попернацький, Юрій Решетар, Микола Свидюк, Андрій Харенко, Михайло Чембержі, Дмитро Чугай тощо. Твори письменника мелодійні, часто побудовані за схемами, притаманними народнопісенному віршеві та романсовій ліриці.

М. Луків у статті «Однієї долі два крила...» відзначив, що В. Ковтун «вміє відчутти й художньо-переконливо відтворити те, що хвилює багатьох. Святі почуття дружби, кохання, любові до батька-матері, отчого краю і рідного народу домінують у його творчості» [1]. Критик наголосив, що в поліфонічній поезії митця переважають «мотиви виразно патріотичного звучання» [1]. Т. Майданович цілком суголосна у визначенні пріоритетів у доробку В. Ковтуна, адже його поезія «іде з глибин» і щемливо тремтить «як сльози чисті» [2]. Метою нашої статті є простеження патріотичного потенціалу в ліричному ужитку письменника.

Своєрідною поетичною візитівкою В. Ковтуна став вірш «Моя Батьківщино мала...», що має й пісенний варіант на музику корсунця С. Калініченка. Рідні місця письменника – це мальовничі куточки Черкащини і

Київщини (Таганча, Нетребка, Проців та ін.), з якими пов'язані його дитинство та юність, формування як особистості. Саме звідси пролягла життєва магістраль митця-громадянина: «Моя Батьківщино мала, / Яка ж ти насправді велика! / Мене, мов дитину, вела, / Як світ у дорогу покликав. // І кручі твої кам'яні, / І Рось водограйна, і замки / Наснагу давали мені, / Будили мене на світанку» [3]. Хоча за плечима ліричного героя залишилися десятки літ, та завжди на всіх крутосхилах долі подумки й фізично повертався він на круги своя, до рідних пенатів, до батьківської духовної пристані, щоби почерпнути нових сил і наснаги, гідно відзвітувати про свої здобутки чи невдачі: «На плечі твої я спиравсь / У довгій життєвій дорозі, / Бувало ти мовила: «Зась!» – / І я зупинявся на розі. // Як твій посланець я ішов, / Невтомно ішов без упину, / Без галасу, зайвих розмов – / І ти не соромишся сина» [3]. В отчій хаті як святині, в мудрості й звазі краян він вбачає сакральний зміст, до якого невідступно прилучався, сприймаючи мікро- та макробатьківщину як єдине ціле: «Молюсь на імення твоє! / Ти є – і не знаю я втоми, / І доки на світі я є – / Надійся на мене у всьому // О рідний Шевченків мій край! / Радію, що звідси я родом. / З'єднав твого слова розмай / Мене з українським народом» [3]. Характерно, що в пісенному варіанті поет додав до тексту вірша таку видозміну: «Я святіших місць не знаю, / Я з тобою звіку-зроду!» [3].

Подібний пієтет відчутно й у поезії «Село», сповненій широкою амплітудою почуттів люблячого серця. Перегукуючись із співцями різних епох, В. Ковтун оспівує народну глибинку – одну з багатьох, з яких і постає зрештою вся країна, усвідомлюється велич і краса нації. Ліричні констатації митця прості й місткі: «Село – яке щемливе слово! / Воно в життя мене ввело. / Село – рідня моя духовна... / І мови оберіг – село!» [3]. Вжите в одному катрені тричі поняття села розширюється в часі й просторі, апелюючи до досвіду читача, обізнаного зі злетами і трагедіями українського народу, в творенні й функціонуванні якого завжди важливу роль відігравав сільський чинник – стійкі патріархальні традиції, високі моральні норми, національна закоріненість, незалежність у поведінці й світобаченні. Формули «Усе, що є в душі шляхетне,

– / Від мами й рідного села», «Село – найвища мірка честі» [3] цементують патріотичну вісь твору.

У вірші «Село моє Нетеребка», що здобув пісенні крила завдяки композитору М. Каландьонкові, В. Ковтун щиро й невимушено констатує свою причетність до минувшини й сучасності цього куточка Черкащини. Адже все, пов'язане з цією місцевістю, пройшло крізь серце і розум самого автора, виплекане й закарбоване в пам'яті до найменших деталей. Про це свідчить хоча би коломийковий приспів, побудований за схемою фольклорного 14-складника (8+6): «Село моє Нетеребка – / Весняне й осіннє, / Красна слава моїх предків / І моє коріння...» [3]. Пафосні вигуки героя «Дитинства рай! Свята моя земля!» [3] звучать природно й задушевно.

Подібні щемливі нотки пронизують і поезії «Я народився у Таганчі», «Я закоханий в тебе, мій Процеве!», «Моїм односельцям-процівцям» та ін. І кожному селу, з яким поєднала митця доля, він висловлює свою безмежну шану та любов: «...Квітує у віках рідний Процеве, / зігривай наші душі теплом, / Прославляйся дівчатами й хлопцями, / Будь найкращим у світі селом!» [3].

У багатьох текстах В. Ковтуна чергуються численні ліризовані картини-спомини, які фіксують найрізноманітніші стани й емоції героя, викликані відчуттями його єдності з рідним околом – сім'єю (насамперед батьком Кузьмою Андрійовичем та матір'ю Вірою Давидівною), друзями, земляками, флорою та фауною, зворушливими краєвидами Черкащини, Київщини, Полтавщини. Вірш «Хата батьківська стоїть в печалі...», відомий як пісня в музичній версії одесита М. Свидюка, взятий у кільце промовистою строфою на потвердження тлінності, минучості людського життя. Як би не бажалося, щоб дорогі серцю люди завжди залишались живими, але всім приречено в свій час піти у засвіти: «Хата батьківська стоїть в печалі... / Як хотілось бачити не це! / Я б хотів, щоб в шибку виглядало / Мамине чи батькове лице...» [3]. Без найдорожчих людей оселя нагадує пустку, що зберігає світлу пам'ять про минулі радощі й турботи, про неповторний сімейний клімат. Але такі вже

невблаганні закони людського буття, вже «не вернеш рідний цей причал» [3]. Цей же мотив варіюється в поезіях «На причілку батьківської хати...» (пісенна редакція «Вернися, сину мій, вернись» на музику А. Горчинського), «Я часто матір згадую свою» (пісня в співавторстві з О. Білашем), «Батьківські соняхи» (пісенний варіант «Соняшники», композитор В. Гамера), «Однієї долі два крила» (пісня в творчому тандемі з М. Каландьонком, «Рідна хата» (пісня на музику Л. Левченко), «Батько і Мати» й ін.

У вірші «Спогад» родинно-побутові мотиви переплітаються з пейзажними: «Так хочу бігати в бабинім садку, / Залитому, як молоком парним, – водою, / І бачити веселку золоту / Посеред хмар – аж за Сахнівською горою. / Ген край один її – десь на горі, / А другий – з Росії п'є кристальну воду» [3]. Серед таких же прекрасних краєвидів герой підноситься душею у вірші «Моя ти Рось», покладеному на музику О. Білашем: «Над Россю в трепетній росі / Бузок цвіте у росянім намисті. / Вирує Рось, а хвилі всі – / Ідуть з глибин, як сльози чисті. // Над Россю – пісня солов'я, / Купальських вогнищ низка... / Тут вперше світ побачив я, / Співуча Рось – моя колиска» [3].

Кожен мікрообраз у віршах-портретах рідного краю зітканий із поетової любові та приязні. У творі «Осокори», що став піснею завдяки музичній інтерпретації М. Свидюка, таким об'єктом щирого захоплення й замилювання є завжди привітні дерева з рідної вулиці – свідки дорослішання героя, його радісних і журливих станів: «Вже в селі, вже позаду дорога, / І забилося серце прискорено: / Кілька кроків іще – і за рогом / Моя вулиця із осоками. // Наче рідні до себе пригорнуть, / Біля них і святково, і зелено; / Озоряли мене їхні крони, / Бігав я до малих, а вже – велетні» [3].

Поезія «Журавлина доля» вводить героя до координат: Батьківщина і чужина. Життєві шляхи перелітних птахів і людей складаються по-різному. Але поклик вітчизняних теренів для всіх однаковий: «В них позаду – і ночей і днів, / Та не знали крилоньки втоми, / Бо летіли із чужих країв / До степів і рік своїх – додому! // Земля під крилами рябіє, / Та вабить синій горизонт, / Що помах

крил – то ближче мрія, / І це вже ява, а не сон» [3]. Твір В. Ковтуна мимоволі викликає асоціації з образною системою знаменитої емігрантської пісні-реквієму «Чуєш, брате мій?», або «Журавлі» (музика Л. Лепкого на вірш Б. Лепкого «Видиш, брате мій?»). Але якщо в пісенному творі братів Лепких, що так полюбився представникам української діаспори, домінує скорботний настрій, то в «Журавлиній долі» превалюють оптимістичні нотки: «І знову пісня журавлина / У отчий повертає край, / Як рідна мати, Україно, / Теплом дітей своїх стрічай!» [3]. Поет В. Ковтун тісно переплітає життєшляхи перелітних птахів та людей, адже вони характеризуються суголосними устремліннями, є символами подібних цілей і завдань: «Люди здавна люблять журавлів, / Бачать власну – в журавлиній долі: / Хліб насущний мають на землі, / А душею прагнуть неба й волі!..» [3].

В. Ковтун є почесним громадянином міста Корсунь-Шевченківський Черкаської області, й до сьогодні він підтримує тісні контакти з його мешканцями, громадськими організаціями, культурними осередками. Невипадково в доробку митця є вірші, у яких оспівуються люди і природа цього регіону, перегортаються вікопомні сторінки надросянської минувшини та сьогодення – «Присвята Корсуню», «В Корсуні осінь» та ін. У першій із названих поезій, покладеній на музику, як і наступна, М. Каландьонком, автор оспівує велич і славу стародавнього українського міста, якому вже близько тисячі років: «Не раз тебе палили і рівняли, / А ти з руїн нескореним вставав, / Бо цвів бузок – цілющий і духмяний, / Красу і силу корсунцям давав! // Козацький краю з вежами на чатах! / Що б не було – надію не втрачай!» [3].

Саме патріотичні почуття змушують В. Ковтуна порушувати в своїх ліричних творах важливі проблеми сучасності («Мости України», «Зелен-луки, сині верховини...», «Крила, крила...», «Ти чуєш, брате?», «Волю!», «Українцю! Поважай себе!» та ін.). Мотив захисту рідної мови як національної святині, плекання її чистоти відлунює в поезіях митця «Лише – «будь-як»...», «Геть полову з нашої мови!»).

Патріотичне звучання мають ліричні присвяти В. Ковтуна: «Спокутне» (В. Симоненку), «Наші Василі» (В. Симоненку та В. Стусові), «Благословенна мати будь!» (Л. Тітовій), «Павлові Кривоносу», «Світлані Мирводі», «Юрію Тітову», «Пам'яті Володимира Онищенка», «До 100-річчя «Вечірки» (газеті «Вечірній Київ») тощо. Остання з присвят побудована за схемою фольклорної коляди, як-от «Ой в полі, полі сам Господь ходив»: «Вечірній Київ», «Вечірній Київ», / Скільки ж ти зерен добрих насіяв» [3].

Шевченковим духом наснажені сатиричні поезії митця «Перед портретом Кобзаря», «О Батьку наш! Пророче наш великий!..», «Недружнєє посланіє деяким депутатам», «Лист до Європи». Автор таврує всілякі негативні явища в суспільстві та людській вдачі, що стають на заваді процвітанню країни, рухові вперед: «У душах позаводилася міль...», «Задивляюсь я у синь небес...», «Мені б то, дятле, дзьоба твого й шию!».

Патріотичний пафос характерний для віршів В. Ковтуна, присвячених антивоєнній тематиці («Люди! Спиніться!..»). У поетичному доробку митця є вірші кримської тематики. У поезії «Артек», що стала піснею (музика І. Кириліної), оспівується славетний дитячий табір, з яким пов'язані долі мільярдів дітлахів різних часів. Письменник певен: у долі кожного, хто там побував і полюбив це чудове середовище для юних, «ця любов ніколи не мине» [3]. Поетичні гасла В. Ковтуна «Артек – це наша віра і любов», «Артек – перлина України» [3] звучать актуально й сьогодні, коли триває російсько-українська війна й одним із завдань ЗСУ є й визволення Криму від московської окупації та пlynдрування.

Патріотичний струмись переймає й лірику спортивної тематики в доробку письменника, адже ця ділянка близька йому протягом усього життя. Зокрема в 1990-2000-х роках В. Ковтун був президентом, а з 2011 року почесним президентом Федерації хокею на траві України, а відтак постійно надихав своїх підопічних належно захищати спортивну честь країни на міжнародних змаганнях. У вірші «Хокей на траві», покладеному на музику М. Чембержі,

повноголосо звучить ця настанова: «Нас визнав світ, і ми свої в Європі: / «Як свіжий вітер» – сказано про нас. / І без упину, вперто, крок за кроком / Все краща гра – все вище й вище клас! / Ми Батьківщину славимо у спорті – / І вічний гарт, і в цьому суть життя» [3].

Численні пісенні тексти митця з нотним супроводом та портретами й біографічними довідками про композиторів-співавторів було видано окремою книжкою 2003 року під назвою «Однієї долі два крила» [4].

Через усю творчість письменника проходить мотив щирої вдячності рідному краю за все, що мав і має в своїй долі. У вірші «Я народився у Таганчі» митець проголошує: «Вклоняюсь людям сіл прихильних, / Я вам завдячую усім / За гени, по-селянськи сильні, / Та за життя передусім...» [5]. Рідна земля дорога поетові в усі пори року, а особливо вабить його око і серце, коли починають «пісню осені клени» [5]. Про це він пише у ліричному «Водограї кольорів»: «Я люблю Батьківщину о різній порі, / Та найбільше приваблює осінь...» [5]. В. Ковтуна захоплює життєлюбна й життєздатна вдача українців, їхня здатність жартувати й в екстремальних ситуаціях. У вірші «Українці! Як ви там?..», що нагадує народну частівку, він так передає цю одвічну рису земляків: «Маємо що маємо, / Вже взялися за торби, / Але ще співаємо!» [5].

Поет переконаний, що українці здатні вибудувати міцну й квітучу державу, спираючись на заповіді своїх пращурів, продовжуючи їх подвижництво й самопожертву заради майбутнього нації. У вірші «Волю!», покладеному на музику В. Гемерою, митець звеличує героїв Майдану. В історичному ракурсі В. Ковтун звертається до славних сторінок минулого, розробляє мотиви Холодноярської республіки («Ярій віки, Холодний Яре!»), діянь УПА («Лист до Європи»). У триптиху «Ярій віки, Холодний Яре!» поет оспівує борців проти московсько-більшовицького поневолення України: «Нема сильніших духом, аніж Ви – / Двадцятого століття гайдамаки... / За волю краю – Ваші молитви, / За волю краю – на заброд атаки!.. // Клялися Ви, як кидалися

у вир – / «Україні волю, або смерть прийняти!» / Благословляв Вас Мотрин монастир, / Холодний Яр давав зелені шати!» [5]. Історичний аспект переплітається з сучасним буттям рідного краю, що знову борониться від навали загарбників-московитів.

Висновки. Лірика українського поета Владлена Ковтуна позначена яскраво вираженим патріотичним забарвленням. Його вірші різноманітної тематики (громадянської, родинно-побутової, історичної, сатиричної, пейзажної) єднає потужний струмінь любові до України та своєї малої батьківщини. Твори сучасні за змістом і звучанням, часто несуть у собі вплив народнопісенної стихії, легко кладуться на музику відомими композиторами й музикантами-аматорами, які сприяють популяризації текстів співця-громадянина, митця-патріота.

Список використаних джерел

1. Луків, М. (2003). «Однієї долі два крила...». *Ковтун В. Однієї долі два крила*. Київ: ТОВ «Поліграфцентр «ТАТ», 3-4.
2. Майданович, Т. (2008). «Ідуть з глибин, як сльози чисті...». *Ковтун В. Молюсь на імення твоє: поезія, проза*. Київ: Криниця, 5-6.
3. Ковтун, В. (2008). *Молюсь на імення твоє: поезія, проза*. Київ: Криниця.
4. Ковтун, В. (2003). *Однієї долі два крила*. Київ: ТОВ «Поліграфцентр «ТАТ».
5. Ковтун, В. (2018). *Я вам завдячую усім...: поезія, проза*. Київ: Логос.

Patriotic motives in Vladlen Kovtun's lyric

Nemchenko I.

Немченко І.В. Патріотичні мотиви в ліриці Владлена Ковтуна. *Грааль науки: міжнародний науковий журнал*. 2023. № 32 (жовтень): за матеріалами VI CISP Conference «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences» 13.10.2023 / Vinnytsia, UKR - Vienna, AUT. С.251-256. <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/13.10.2023>